

Rutes culturals derivades del patrimoni historicoartístic de Palma

JENNIFER ARCAS ALOU

Tècnica del DIRCOM
Universitat de les Illes Balears

CRISTINA ORTIZ MORENO

Màster en Patrimoni Cultural: investigació i gestió
Universitat de les Illes Balears

Resum

Són nombroses les empreses culturals dedicades a difondre i promoure el patrimoni històric-artístic de Palma a través de rutes o recorreguts destinats tant a públic turístic com a públic local. Per poder conèixer amb profunditat l'oferta cultural d'aquestes entitats, s'han analitzat detingudament totes les rutes o itineraris des de diferents punts de vista: tipus de públic al qual estan dirigides, temàtiques predominants, formació dels guies, i difusió i divulgació de les rutes. Finalment, s'ha reflexionat sobre les perspectives de futur d'aquest tipus de turisme cultural, a partir de les conclusions de la taula rodona organitzada al Congrés Internacional de Turisme Cultural en la que diferents professionals del sector compartiren les seves experiències i projectes de futur.

Paraules clau: turisme cultural, rutes culturals, patrimoni històric-artístic, Palma

Abstract

There are many cultural companies dedicated to spreading and to promoting the historical and artistic Palma heritage across routes or trips destined so much for tourist public as for local public. To able to know with depth the cultural offer of these entities, all the routes or itineraries have been analysed thoroughly from different points of view: type of public whom they are directed, predominant subject-matters, formation of the guides, and diffusion and publication of the routes. Finally, has reflected on the perspectives of future of this type of cultural tourism, from the conclusions of the round table organized in the International Congress of Cultural Tourism in which different professionals of the sector shared its experiences and future projects.

Keywords: cultural tourism, cultural routes, historic and artistic heritage, Palma

1. Introducció: els itineraris culturals a Palma

El que es pretén analitzar són els itineraris o rutes culturals actuals que tenen com a tema principal el patrimoni historicoartístic de la ciutat de Palma. Però abans de presentar les diferents rutes que s'ofereixen avui dia, és important fer un petit esment a allò que entenem per "itinerari cultural".

Segons l'ICOMOS

«un itinerari cultural és una via de comunicació terrestre, aquàtica, mixta o d'una altra naturalesa, físicament determinada i caracteritzada per tenir la seva pròpia i específica dinàmica i funcionalitat històrica, manifesta en intercanvis continus multidimensionals i recíprocs de persones, béns, idees, coneixements i valors a l'interior d'un país o entre diferents països i regions durant un període significatiu de temps. Els itineraris culturals han generat d'aquesta manera una interfecundació de les cultures en el temps i en l'espai, que se reflexa tant en el seu patrimoni tangible com intangible» (Comitè Científic Internacional d'Itineraris Culturals de l'ICOMOS, 2003).

A més, l'ICOMOS ens indica que els projectes que girin al voltant d'itineraris culturals han de ser, necessàriament, transdisciplinaris. S'ha de treballar amb equips integrats per especialistes en els camps que cada cas exigeixi, d'acord amb la natura del bé sobre el que se vol intervenir —en el cas que ens ocupa, sobre béns patrimonials. A través dels qüestionaris que s'han realitzat a les diverses empreses que organitzen les rutes culturals, podem descobrir si realment aquesta interdisciplinarietat és present a l'hora d'elaborar aquests projectes.

D'altra banda, és interessant afegir que, ens els darrers anys, hem assistit a la multiplicació de rutes i itineraris turístics dedicats al patrimoni cultural. Tots ells coincideixen en posar en el mercat un itinerari que, per les seves característiques i valors singulars, pretenen atreure la visita de consumidors potencials. Aquests recorreguts turístics, que prenen distintes denominacions —rutes, circuits, camins o itineraris—, tracten de diferenciar-se dels seus competidors ressaltant determinats recursos que estan presents en el territori o que són imaginats i creats artificialment. Es convida al visitant a recórrer un periple en el que predomina una determinada categoria patrimonial, ja siguin manifestacions culturals, testimonis del passat arqueològic o històric, patrimoni artístic, industrial o espais naturals.

A continuació, passarem a descriure les diferents rutes o itineraris actuals que mostren el patrimoni historicoartístic de Palma.

Rutes dels patis de Palma

És un tipus de recorregut que ens introdueix dins el fascinant món dels patis senyorials de les cases de Palma, des de la zona alta de la ciutat fins a la part baixa. Els patis que es solen visitar són Can Vivot, Can Catlar o Can Oms, a la Palma alta; i Can Solleric, Can Montenegro o Can Sales Menor, a la Palma Baixa. A més, cal afegir que no és una ruta exclusiva d'una sola empresa, sinó que són varies les institucions culturals que ofereixen aquest recorregut —MallorcaXperience i Gaspar Valero—, ja que té una certa fama entre els turistes i la pròpia societat mallorquina.

Rutes de les parròquies de Palma

Les esglésies parroquial de Ciutat també són objecte de les rutes, essent realitzades per l'empresa MallorcaXperience. En concret, ofereixen dos tipus de visites que tenen com a eix central les parròquies més importants de Palma: Santa Eulàlia —on també es pot visitar el campanar i la cripta—, Sant Jaume, Sant Nicolau i Sant Miquel.

Rutes per conèixer els edificis més emblemàtics de Palma

Per tenir una visió general del patrimoni palmès, són diverses les empreses culturals que ofereixen una visita amb aturades als edificis més emblemàtics de Palma. És el cas de MallorcaXperience amb la “Ruta de Palma monumental”, o de Gaspar Valero i les seves rutes “Palma monumental” o “Palma walking tour basic”, per conèixer una visió de conjunt del patrimoni de Palma. Es tracta d'una ruta recomanada principalment per aquells turistes que visiten per primera vegada l'illa.

Rutes classificades per etapes històriques

“Una visita imperial” de Mallorca Insòlita. Ruta sobre la visita de l'emperador Carles V a Palma el 1541 per mostrar l'esplendor postmedieval de Palma.

“Ruta de la festa de l'Estendard” de MallorcaXperience, centra la seva atenció en una de les festes més emblemàtiques de Palma, la festa de l'Estendard. Consisteix en un recorregut amb 14 aturades a diferents punts de la ciutat. Només s'ofereix per desembre.

“El modernisme a Palma” de la mà de Gaspar Valero. Es visiten els edificis més emblemàtics de l'estil modernista a Palma.

Rutes sobre misteris i llegendes de Palma

“Dracs i cavallers de llegenda”. Mallorca Insòlita. Ruta per a famílies amb nins, explicant les llegendes més clàssiques de Ciutat. Inclou aperitiu.

“Drac de Na Coca: mites i realitats d'una llegenda”. Mallorca Insòlita. Ruta pels carrers més sinuosos de Palma, cercant les petjades d'aquesta famosa llegenda.

“Històries i llegendes”. Gaspar Valero. És una ruta que es realitza durant els vespres d'estiu.

“Misteris, llegendes i successos extraordinaris”; “Aparicions, miracles i altres curiositats”; “Allò desconegut... al Call major”; “Ciutat d'històries sorprenents” —recorregut a través de crims injustificats, venjances i descobriments— i “El despertar d'una ciutat llegendària” de Rutas de Palma, empresa especialitzada en visites on s'expliquen els fets més obscurs i desconeguts de la nostra ciutat.

Rutes teatralitzades

Aquest tipus de ruta és exclusiva de Carlos Garrido Escènic, una companyia especialitzada en la divulgació del patrimoni, la història i la cultura, produint espectacles que apropis aquestes matèries a l'espectador d'una forma amena i emotiva. Entre les rutes que realitza, cal destacar "Perduts a Cabrera", on el públic es desplaça a la petita illa i allà s'expliquen les principals històries relacionades amb el lloc amb lectures dramatitzades; "Les Veus de Bellver", un espectacle nocturn amb il·luminació especial i música en directe; i "Àngels i ombres. El cementeri de nit", un recorregut per les tombes del cementeri palmesà, on s'expliquen històries relacionades amb el recinte, amb gran força poètica i música en viu.

Altres tipus de rutes

"Ruta dones de Palma, històries de les grans desconegudes". Mallorca Insòlita. Homenatge a aquelles grans dones que han passat a la història sense el reconeixement que es mereixen realment. Es recorden les vides i anècdotes d'algunes palmesanes destacades: Francinaina Moja, Maria Agnès Ribera o Magdalena Bonet.

"Carrers singulars". Mallorca Insòlita. Canamunt i Canavall.

"Ruta Pirata". Mallorca Insòlita. Recorregut pel barri mariner del Puig de Sant Pere.

"Palma Mentirosa". Mallorca Insòlita. Es visiten els aspectes de la ciutat que no són tal i com pensàvem, com edificis que han canviat d'ubicació, mites tradicionalment acceptats, etc.

"Un passeig pel Terreno". Mallorca Insòlita. Ruta pel barri més cosmopolita de Palma, contant les aventures de Santiago Rusiñol, Rubén Darío o Camilo José Cela, entre d'altres.

"La Ciutat i el mar". Gaspar Valero. Visita per conèixer la història i la vida quotidiana del barri portuari per excel·lència de Palma: el barri de Santa Creu.

Situació actual i anàlisi

Després d'exposar les actuals rutes que s'ofereixen a Palma per divulgar i promoure el seu patrimoni historicoartístic, cal dur a terme una anàlisi més profunda i exhaustiva sobre aquestes. Per tal de conèixer d'aprop l'experiència de cada empresa o institució, se'ls ha fet arribar un qüestionari (annex I) mitjançant el qual hem pogut arribar a totes les conclusions que es comentaran a continuació. Hem dividit aquest apartat en diversos blocs, atenent a la temàtica de cada un d'ells.

El públic

Pel que fa al tipus de públic, aquest és majoritàriament adult i d'origen estranger —tot i que moltes empreses també ofereixen visites a grups escolars. Dins els turistes estrangers, tenen

major presència els anglesos i alemanys, malgrat que també ens indiquen que realitzen rutes per turistes espanyols, francesos o russos.

És important destacar que la majoria d'aquestes institucions no disposen d'enquestes de satisfacció pels clients, per la qual cosa no poden conèixer aquells aspectes en els quals poden millorar segons els clients, o aquells que sí satisfan als mateixos. No obstant això, s'ha de tenir en compte que algunes, com

MallorcaXperience o Rutas de Palma, sí ho realitza, enviant les enquestes per correu electrònic a totes aquelles persones que els faciliten la seva adreça després de la ruta o mitjançant una enquesta virtual que tenen a la seva plana web o a Trip Advisor.

El nombre de visites que tenen aquestes empreses varia molt d'una a l'altra. Algunes d'elles reben major nombre de reserves durant els mesos d'estiu, quan el turisme arriba al seu auge, però d'altres obtenen millors resultats durant la primavera i la tardor, amb una mitjana de 3035 reserves per mes, mentre que per l'estiu sofreixen un descens en quant a visites.

D'altra banda, és curiós fer esment a l'actitud que adopten els turistes davant el nostre patrimoni, ja que en general es senten molt atrets per aquest i s'informen en molts casos abans de visitar l'illa. Aquesta és una actitud que contrasta amb el visitant local que, per regla general, no sol visitar els seus propis monuments o realitzar rutes culturals. Per tant, el públic majoritari en aquest cas és l'estranger, turistes d'entre 30 i 50 anys.

Temàtica explicada a les rutes

Un altre aspecte a tenir en compte per analitzar les rutes culturals és la temàtica que s'explica a les mateixes. A partir de les enquestes realitzades, s'ha pogut deduir que la majoria de turistes s'interessen especialment per les rutes que tracten el tema dels patis de Palma, ja que solen ser les més sol·licitades. En el cas de Mallorca Rutes, és el seu producte "estrella", en el qual s'inclou un recorregut pels patis palmesans, l'entrada al Palau March i una degustació de productes de Mallorca. No obstant això, tal vegada pot ser un tema que ja estigui molt explotat, atès que són varies les empreses que realitzen aquesta mateixa ruta, amb algunes variants, però amb el mateix contingut. Per aquest motiu, altres entitats han optat per inclinar-se cap a la temàtica de llegendes i misteris, que ha tingut una gran acollida per part del públic, especialment el local.

Els guies

És important centrar l'atenció en els guies, ja que són una part fonamental de les visites. Segons ens indiquen els qüestionaris, no sempre aquests són especialistes en la matèria, és a dir, no tenen titulació en Història o Història de l'Art. La major part d'ells són guies turístics del Col·legi Oficial que dominen diversos idiomes i s'estudien els continguts que elaboren les empreses. En aquest sentit, cal assenyalar que aquests continguts sí són realitzats per professionals del camp cultural, els quals elaboren els primers esborranys i després ho treballen conjuntament amb les aportacions dels guies. A més, també és important afegir que els guies passen per un procés d'aprenentatge que realitza la institució, per la qual cosa s'intenta que el producte que ofereixen

tingui més qualitat. No obstant això, els gerents de les empreses no controlen si els guies expliquen els continguts correctes que se'ls imparteix en les formacions.

Difusió i divulgació

Donar a conèixer les rutes que realitzen les institucions és imprescindible per a què els clients participen d'aquestes. Per aquest motiu, una de les principals prioritats d'aquest tipus d'empreses és la difusió i la divulgació dels seus productes. En general, la majoria d'aquestes disposen d'una programació mensual que es publicita a través de les oficines de turisme, dels hotels, de les institucions o mitjançant l'enviament de correus electrònics a tots els seus usuaris. A més a més, totes estan presents a les principals xarxes socials, amb perfils a Facebook o Twitter. Altres, com MallorcaXperience, també tenen presència a altres xarxes, com Blogspot i Wordpress; o Rutas de Palma, que també disposa de perfil a Instagram. No obstant això, consideren que, en el cas dels turistes, els seus perfils a la xarxa no són tant importants per donar-se a conèixer, ja que aquests utilitzen altres mitjans per contactar amb ells —principalment, telèfon o e-mail. Per tant, les xarxes socials estan més enfocades als visitants locals.

Perspectives de futur

A partir de la taula rodona realitzada amb motiu del Congrés Internacional de Turisme Cultural, en la qual participaren diversos professionals que gestionen les empreses que realitzen les rutes culturals, es pogueren extreure algunes idees interessants per tal de millorar l'actual turisme cultural.

En primer lloc, un dels principals temes que es varen debatre va ser el dels conceptes de "turisme cultural" i "interpretació cultural", i dels límits entre un i l'altre. Segons alguns professionals, el turisme cultural és un camp que pertany als guies turístics, mentre que la interpretació del patrimoni estaria limitat als visitants locals, per tant, no s'haurien de mesclar ambdós camps.

La formació dels guies fou un altre dels temes que sorgí, ja que es considerà que aquests han d'estar ben formats amb uns coneixements transmesos pels propis historiadors o historiadors de l'art, per tal de què allò que expliquen a les rutes sigui el més correcte possible. De fet, una de les problemàtiques que proposaren és la manca de rigor en els continguts de les rutes i la necessitat de realitzar novament programes de formació dels guies turístics que han desaparegut.

El públic al qual es dirigeixen aquestes rutes també fou tema de debat. En general, els propis illencs no ens hem interessat pel nostre patrimoni, i han estat els turistes els que la visiten. De fet, els locals desconeixen en general la seva cultura, com els recepcionistes que desconeixen per complet el seu entorn, i per això, no ho poden explicar als seus clients. S'ha d'intentar preparar a la població local per a què estimi i aprecii el seu propi patrimoni, i d'aquesta manera ho podran compartir amb els turistes.

A més, el nostre potencial cultural no està aprofitat del tot a causa de la gestió de les institucions, que no senyalitzen correctament els monuments, no construeixen centres d'interpretació de qualitat, no es realitzen reciclatges per als guies ni es treballen els continguts, es necessita la restauració de molts d'elements, etc. Tot això hauria de ser responsabilitat de les institucions i no d'aquestes petites empreses que es veuen amb molts de problemes per poder seguir endavant.

